

LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS PAŠAUKTINIŲ KARIUOMENĖ – VISUOMENĖS VALSTYBINIO SĄMONINGUMO ATSPINDYS (XVI A. ANTRA PUSĖ – XVII A.)

ANTANAS TYLA

ISSN 1392-0588 (spausdintas)

ISSN 2335-8769 (internetinis)

2014. 61

SANTRAUKA. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) XVI–XVII a. karines pajėgas sudarė valstybinė samdomoji ir mobilizuota visuotinio šaukimo kariuomenė. Straipsnyje analizuojama visuotinio šaukimo prievolės atlikimo ir šios kariuomenės organizaciniai principai, jos dalyvavimas ginant ir saugant valstybę. Tuo metu ši prievolė buvo atliekama remiantis III Lietuvos Statutu (III LS) bei jo papildymais. Mobilizaciją leisdavo seimas, o universalus skelbdavo Lietuvos didysis kunigaikštis. Universale plačiai buvo išdėstomi motyvai, kurie reikalavo visuotinio šaukimo mobilizacijos, mobilizuotieji rinkdavosi pavietais. LDK pašauktinių kariuomenė buvo pavaldi Lietuvos didžiajam etmonui.

Šią prievolę turėjo atlikti 18 metų sulaukę žemvaldžiai bajorai. Atsižvelgiant į valdomos žemės dirbamus valakus turėjo atsivesti ginkluotą palydą: nustatytos munduruotės raitelį arba pėstininką. Visuotinio šaukimo mobilizacija apimdavo ir magdeburginių miestų miestiečius. Vykdamo pašauktinių patikrinimai ir surašymai. Yra išlikęs 1528, 1565 m. surašymas. 1528 m. pašauktinių kariuomenę sudarė apie 30 tūkst. raitelių, 1567 m. 29 266 raiteliai ir 5 694 pėstininkai. 1579–1580 m. Stepono Batoro žygiuose prieš Maskvą kasmet dalyvavo po 10 000 pašauktinių: 9 000 raitelių ir 1 000 pėstininkų. Vėliau pašauktinių kariuomenė dalyvavo XVII a. pradžios karuose su Rusija, Švedija, Turkija, tačiau trūksta duomenų apie jos kontingentą. XVII a. bajorai pradėjo vengti atlikti visuotinio šaukimo prievolę ir per mobilizaciją vietoj asmeninio dalyvavimo sudarydavo savo lėšomis pasamdytų karių pavietų vėliavas. Kariniu požiūriu jos buvo patvaresnės negu pašauktinių daliniai. Pašauktinių santykis su samdytomis pavietų vėliavomis nebuvo sunormintas ir svyravo nuo 1:4 iki 1:6. Žemaitijos Kunigaikštystė 1617 m. pasiuntė 200, 1621 m. 235, 1664 m. 300 samdytų karių.

Pašauktinių kariuomenė dalyvavo 1579, 1580 m. žygiuose atsiimant iš Maskvos Polocką ir kt. šiaurės rytų žemes, 1621 m. kare su Turkija, Švedija, ginant LDK nuo Rusijos agresijos 1654–1667 m. Ypač svarbus buvo Žemaitijos, Upytės, Ukmergės, Breslaujos ir Kauno pavietų vėliavų vaidmuo 1656–1660 m. išlaisvinant iš Rusijos bei Švedijos okupacijos ir saugant šį regioną, kuris tapo visos LDK išlaisvinimo placdarmu. Pašauktinių kariuomenės aktyvumas reflektavo politinės visuomenės pilietinį valstybinį sąmoningumą.

RAKTAŽODŽIAI: LDK kariuomenė, valstybės apsauga ir gynyba, visuotinio šaukimo prievolė, pašauktinių kariuomenė, pavietų vėliavos, Lietuvos statutai, pilietinis sąmoningumas.

Lietuvos valstybei nuo pat jos pirmojo šimtmečio grėšę pavojai reikalavo nuolat budėti dėl valstybės apsaugos ir gynimo. Valstybės gynimas pirmiausia buvo

aukščiausios valdžios uždavinys ir pareiga. Tačiau ši funkcija buvo neįmanoma be valstybės visuomenės sąmoningumo, pilietiškumo, jos karinio pasirengimo, fiskalinės ir kitokios paramos. Žvelgiant į Lietuvos valstybės istoriją labai aiškiai matyti šių vertybių raiškos prasmė ir reikšmė.

Kalbant apie XVI–XVII a. Lietuvos valstybės apsaugą, reikia pasakyti, kad, kaip ir visais laikotarpiais, Lietuvos valstybės XV–XVI a. geopolitinė padėtis paskatino Lietuvos vyriausybę formuoti bajorų luomą, kuris būtų atsakingas už valstybės karinę apsaugą ir gynybą. Bajorų luomas buvo atleistas nuo mokesčių, rinkliavų ir vienintele jo pareiga valstybei buvo visuotinio šaukimo prievolė bei dalyvavimas leidžiant įstatymus ir juos įgyvendinant, t. y. Lietuvos seimuose, pavietų seimeliuose bei konvokacijose ir seimuose. Visuotinio šaukimo prievolė buvo įteisinta ir reglamentuota I, II ir III Lietuvos Statutuose. XVI a. pabaigoje ir XVII amžiuje visuotinio šaukimo prievolė Lietuvoje buvo paremta principais, kurie buvo išdėstyti III Lietuvos Statute (toliau – III LS) ir po jo pasirodymo priimtose seimų konstitucijose. Dalis organizacinių klausimų nebuvo užfiksuota ir funkcionavo pagal tradiciją. Realus gyvenimas reikalavo kai ką keisti, papildyti. Pokyčiai vyko tiek dėl bajorijos pragmatinių poreikių, tiek dėl karinių interesų. Tie pokyčiai reflektuoja ir piliečių valstybinio sąmoningumo kokybės svyravimus.

Visuotinio šaukimo prievolės analizė turi plačią istoriografiją. Pirmiausia kiek išsamiau Lietuvos visuotinio šaukimo prievolę XVI a. pabaigoje – XVII a. apibūdino istorikai Adolfas Šapoka ir Konstantinas Avižonis¹. Prie šios problemos buvo grįžta XX a. aštuntame dešimtmetyje ir vėliau². Mažiausiai tirta konkrečiai šios prievolės atlikimo praktika per visą XVI–XVII a. laikotarpį visoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ar atskiruose administraciniuose dariniuose – pavietuose ir vadvadijose. Šiame straipsnyje norėčiau aptarti: to meto visuotinio šaukimo prievolės praktinę raišką, organizacinius pokyčius ir jos modernizavimo militarinę reikšmę.

¹ Šapoka A. *Lietuva ir Lenkija po 1569 metų Liublino unijos*. Kaunas, 1938, 201–216; Avižonis K. *Bajorai valstybiniame Lietuvos gyvenime Vazų laikais*. Kaunas, 1940, 354–361.

² Tyla A. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pašauktinės kariuomenės organizavimas XVI a. pabaigoje – XVII a. *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija*, 1980, t. 1(70) 1980, 69–82; Tyla A. Visuotinio šaukimo prievolė Lietuvos miestams. Ten pat, 1981, t. 1, 45–59; Tyla A. Žemaitija Lietuvos išlaisvinimo kare 1655–1661. *Žemaičių praeitis I*, Vilnius, 1990, 99–110; Tyla A. Znaczenie pospolitego ruszenia w obronie Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI – XVII w., *Profesor Henryk Łowmiański. Życie i dzieło: materiały z sesji naukowej poświęconej dziesiątej rocznicy śmierci uczonogo*. Poznań, 1995, 124–134. Tyla A. Aukštaitijos šiaurinių pavietų ir Žemaitijos Kunigaikštystės 1656 m. konfederacija: jos priežastys ir reikšmė. *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų kronika*, 2 t. (2011). Vilnius, MMXII, 188–192. Wisner H. Wojsko litewskie I połowy XVII wieku. *Studia i materiały do historii wojskowości*. 1973, t. 19, cz. 1, 91–104; Nikžentaitis A. XIII–XIV a. lietuvių kariuomenės bruožai (organizacija, taktika, papročiai). *Karo archyvas*, XIII, 1992, 16; Gudavičius E. Lietuvių pašauktinės kariuomenės organizacijos bruožai. Ten pat, 43–117; Dubonis A. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės 1528 m. surašymo tyrinėjimai. *Lietuvos metrika. knyga Nr. 523 (1528). Viešųjų reikalų knyga I*. Vilnius, 2006, 9–15; Доўнар-Запольски М. В. *Дзяржаўная гаспадарка Вялікага Княства Літоўскага пры Ягелонах*. Мінск, Беларуская навука, 2009, 676. Šios prievolės raida XIV–XVI a. aptariama daugiatomėje *Lietuvos istorijoje* (t. IV–V).

Visuotinio šaukimo prievolė išsirutuliojo iš Jogailos bajorams duotoje privilegijoje minimos vyčių pareigybės. Vytautas Didysis per žemėvaldos politiką XV a. sukūrė raitelių kariuomenę³. Vėliau, per Livonijos karą, atsirado pašauktinių kariuomenės pėstininkai. Buvo reglamentuota bajorų ir didikų vykimo į visuotinį šaukimą tvarka. Bajorai žemvaldžiai privalėjo ne tik patys dalyvauti pašauktinių kariuomenėje, bet ir priklausomai nuo valdomų žemę dirbančių valstiečių statyti karių. 1502 m. Naugarduko seime buvo nustatytas bajorų žemvaldžių išrengiamų karių kontingentas – nuo 10 tarnybų vienas ginkluotas, su skydu raitelis, 1528 m. nuo 8 tarnybų raitelis su geru žirgu, ginkluotas, su ietimi, su vėliavėle, šarvuotas, su šalmu, kalaviju arba kardu, spalvotu drabužiu, diržu ir dviem pentiniais, 1544 m. nuo 10 tarnybų, 1551 m. nuo 9 tarnybų, 1554 m. nuo 10 tarnybų. Prasidėjus Livonijos karui, 1563 m. buvo paskelbta visuotinė bajorų mobilizacija, o stambieji žemvaldžiai nuo 20 tarnybų be dviejų raitelių dar turėjo statyti vieną pėstininką⁴. Tai buvo pakartota 1566 ir 1567 m. seimuose. Be to, pradėta reikalauti vieno raitelio ne nuo tarnybos, o nuo dirbamo valako. Po 1564–1566 m. administracinės reformos buvo sureguliuota pašauktinės kariuomenės pavietais organizacija ir apskaita.

Nurodytu laikotarpiu visuotinio šaukimo kariuomenė ir prievolė buvo pasitelkta valdovų Žygimanto Augusto, Stepono Batoro, Zigmanto, Vladislovo ir Jono Kazimiero Vazų tuo metu iškilusioms valstybės saugumo ir gynybos užduotims spręsti. Per 100 metų – 1590–1699 m. – seimų konstitucijose su valdovo leidimu visuotinio šaukimo mobilizacija buvo deklaruota 35 kartus. Iš tikrųjų mobilizacija įvyko tik kelis kartus. Tai liudija, kad praktiškai pašauktinių kariuomenė buvo naudojama gana retai. Mobilizacijos deklaravimas atliko tam tikrą spaudimą bajorijai, kad uoliau būtų mokomi mokesčiai, kurių nemaža dalis eidavo samdomai kariuomenei apmokėti, kad bajorai skirtų papildomai lėšų karui. Šios prievolės svarstymas seimuose suaktyvėdavo per karus: 1601–1625 m. buvo svarstyta 7 kartus, 1647–1667 m. – 11 seimų konstitucijose. Vienais atvejais tiesiog buvo tik skelbiama visuotinio šaukimo mobilizacija, kitais – tikslinami ir formuluojami nauji organizaciniai klausimai. Per ilgą laiką atsirado naujų visuotinio šaukimo nuostatų punktų, kurie darė poveikį ne vien šiai prievolei, bet ir visam krašto gyvenimui. Jais buvo papildomas III LS.

Kartu reikia pažymėti, kad ne kiekvienu atveju, kai seime buvo priimamas nutarimas, duodantis valdovui teisę paskelbti visuotinį šaukimą, juo buvo pasinaudojama. Todėl tapatinti tokį nutarimą su visuotinio šaukimo mobilizacija negalima. Mobilizacijos paskelbimu laikytini specialūs karaliaus universalai.

³ *Lietuvos istorija*, IV, 238.

⁴ Gudavičius E. Lietuvių pašauktinės kariuomenės organizacijos bruožai. *Karo archyvas*, XIII, 1992, 77–78.

Plačiau visuotinio šaukimo klausimai buvo nagrinėjami tik kai kurių seimų konstitucijose: 1621⁵, 1654⁶, 1655⁷, 1659⁸, 1661⁹, 1662¹⁰ ir 1683 m.¹¹. Jose nurodomas visuotinio šaukimo uždavinys, aiškinamos mobilizacijos priežastys. 1621 m. rašoma, kad, švedams prie Rygos priartėjus ir gresiant karui su Rusija, visuotinis šaukimas turi žygiuoti prieš Sudermanlandijos kunigaikštį ir saugoti LDK rytų sieną, 1654 ir 1655 m. – įsiveržusiai į LDK Maskvos kariuomenei atremti, 1659 ir 1662 m. – apsaugoti nuo netikėto priešo įsiveržimo, 1670, 1683, 1685, 1690 m. – karui su Turkija ir Krymo totoriais.

Visuotinio šaukimo kariuomenės reikšmė priklausė nuo jos dydžio ir ginkluotės. Pirmasis išlikęs visuotinio šaukimo surašymas įvyko 1528 m. Tuomet tą kariuomenę sudarė apie 30 tūkst. karių. 1567 m. suregistruota 29 266 raiteliai, 5 694 pėstininkai – iš viso 34 960 pašauktinių. Kiek vėliau, kai Liublino sutarties metu buvo okupuotos 4 pietinės ir pietvakarinės vaivadijos, šios pajėgos sumažėjo. 1579–1580 m. dviejuose Stepono Batoro žygiuose prieš Maskvą dalyvavo po 10 000 pašauktinių: 9 000 raitelių ir 1 000 pėstininkų. Daug mažiau jų dalyvavo per 1601 m. mobilizaciją, per 1621 m. karą su Turkija ir Švedija. Sunku nustatyti, koks pašauktinių kontingentas dalyvavo karo veiksmuose su Rusija 1654–1667 m. Per šį karą, Lietuvos vadovybei siekiant savo jėgomis išsivaduoti iš Rusijos okupacijos, visas Lietuvos valstybės regionas, į kurį įėjo Žemaitija ir Šiaurinė Aukštaitija, t. y. Ukmergės, Upytės, Breslaujos pavietai ir dalis Kauno pavieto kartu su Žemaitija, sudarė kariuomenę pavietų vėliavų principu, perėmė iš švedų karinės administracijos visą tą regioną, suformavo savo administraciją, nors ir iš visų pusių apsupti: iš rytų Maskvos okupacinės kariuomenės įgulų, iš šiaurės puldinėjami Švedijos kariuomenės, – pradėjo savarankišką gyvenimą, plėtė iš okupantų išvadotą Lietuvos teritoriją, teikė paramą valdovui ir savo bendrapiliečiams. Vien šis išsivadavimo iš okupacijos žygis suteikia visuotinio šaukimo prievolės reikšmės satisfakciją.

Nurodytu laikotarpiu įvyko tokie pašauktinės kariuomenės organizavimo pokyčiai: buvo įteisintas privalomas visuotinio šaukimo dalyvių viešas pasirodymas ir patikrinimas. Jis pavietuose vykdavo iškilus užpuolimo grėsmei ar besirengiant karo žygiui prie sienos puolančiam priešui atremti. Metiniai patikrinimai vykdavo pačių bajorų ar magdeburginių miestų pasirinktu laiku. Galiausiai buvo patvirtinta nuostata, kad patikrinimai vyks kartu visoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje

⁵ *Volumina legum* [toliau – VL]. Petersburg, 1859, vol. 3, 207–108.

⁶ VL. Petersburg, 1859, vol. 4, 216.

⁷ VL 4, 225, 229.

⁸ VL 4, 313–314.

⁹ VL 4, 372–373.

¹⁰ VL 4, 419.

¹¹ VL. Petersburg, 1860, vol. 5, 334.

per šv. Mykolą – rugsėjo 29 d., kai jau bus nuo laukų surinktas derlius, o susirinkę į patikrinimą su arkliais nepadarys pasėliams žalos. Į patikrinimą prievolinkai turėjo vykti vilkėdami karišką munduruotę. Patikrinimas vykdavo pavieto mastu, o kur pavietų nebuvo, rinkdavosi vaivadija, visa Žemaitija. Patikrinimą reikia vertinti kaip valstybinio sąmoningumo budėjimą ir asmens atminties apie pilietinę pareigą valstybei stiprinimą. Labai svarbus to meto pokytis – mobilizuotos pašauktinės kariuomenės keitimas bajorų lėšomis samdomų pavietų algininkų daliniais, vadinamomis pavietų vėliavomis. Tai buvo daroma pačių pavieto bajorų, nenorinčių asmeniškai vykti į karą, iniciatyva, seimeliui nutarus, valdovui pritarus ir patvirtinus nustatytų kompetencijų turintį rotmistrą. Ši iš bajorų vangumo išplaukusį pašauktinės kariuomenės keitimą organizaciniu požiūriu mobilesniais, o kariniu požiūriu veiksmingesniais pavietų algininkų daliniais reikia laikyti to meto Lietuvos karinių pajėgų modernizavimu. Tam buvo panaudojamos savanoriškai iš bajorų valdų surinktos lėšos, t. y. valstybės žemės išdą papildančios investicijos. Pavietų vėliavų organizavimas buvo įteisintas 1613, 1619 m. ir vėlesnėse konstitucijose, tačiau nebuvo perkeltas į III LS poskyrių papildymus. Nors bajorija ir praktikavo pašauktinės kariuomenės keitimą pavietų vėliavomis, bet nenorėjo atsisakyti visuotinio šaukimo prievolės dėl algininkų.

Pavietų algininkų santykis su pašauktinių kiekiu, atrodo, nebuvo sunormintas. Manoma, kad jis skirtinguose pavietuose svyravo nuo 1:4 iki 1:6¹². Taip 1660 m. Žemaitijos Kunigaikštystės (toliau – ŽK) bajorai nutarė vieną kartą siųsti nuo 50 dūmų husarą su tinkama ginkluote, o nuo 25 dūmų – kazoką su bandoletu ir 2 pistoletais¹³; 1664 m. nuo 100 žirgų – husarą, nuo 200 – kazoką¹⁴. 1617 m. ŽK pasiuntė 200, 1621 m. – 235, 1664 m. – 300, Upytės apskr. 1621 ir 1651 m. po 100 algininkų¹⁵.

Silpnoji pavietų vėliavų taktinė pusė buvo ta, kad pavietai jas sudarydavo ribotam laikotarpiui, ne ilgiau kaip trims mėnesiams. Terminui ir lėšoms pasibaigus, neatsižvelgiant į karinę padėtį, tokie daliniai išsiskirstydavo.

Jau minėta, kad visuotinis šaukimas buvo pasenusi karo tarnybos forma. Su ja turėjo vargo karo vadai, kentėjo visuomenė. Sunkiausia buvo palaikyti drausmę ir užtikrinti tinkamą pašauktinių munduruotę. 1621 m. Lietuvos lauko etmonas Kristupas Radvila Lietuvos raštininkui Steponui Pacui rašė, kad pašauktinių labai

¹² Wisner H. *Wojsko litewskie...*, 99.

¹³ Stovykla prie Jsovainių, 1660.VII.31. Žemaitijos Kunigaikštystės (ŽK) bajorų, susirinkusių į visuotinį šaukimą, lauda. VUB, f. 7, b. ŽP 17, l. 356–357.

¹⁴ Kražiai, 1664.VIII.13. ŽK mokesčių rinkiko Aleksandro Steigvilos Liaudanskio raštas. VUB, f. 4, b. 232, l. 63.

¹⁵ Radziwiłł K. *Sprawy wojenne i polityczne 1621–1632*. Paryž, 1859, 224; Wisner H. *Wojsko litewskie...*, 99; *Działalność wojskowa Janusza Radziwiłła. 1648–1655 – Rocznik Białostocki*, 1976, t. 13, 83.

mažai ir neatsakingai susirinko, nes nėra jokios vyresnybės ir tvarkos, konstitucijoje nenurodyta, kiek kas turi išrengti karių. Lietuvos didžiajam etmonui Jonui Karoliui Chodkevičiui jis rašė, kad bajorai nei pagal kiekį susirinks, nei priklausančios palydos atsives, nei paklus karinei drausmei, tik netvarkingai žygiuodami vieni kitus vargina ir visą Tėvynę pripildo verksmais ir skriaudomis, o stovyklą paverčia netvarkos ir rietynių vieta¹⁶. Žymus Lietuvos didysis etmonas Jonušas Radvila 1655 m. liepos 11 d. valdovui rašė: „Dėl visuotinio šaukimo labai mažai vilčių, nes tokia bjauri betvarkė, kad užuot rinkęsi, kas tik gyvas galvoja, kaip pabėgti, tai patyriau Minsko vaivadijoje, kur (samdytinė) kariuomenė čia pat stovėjo, niekas į ją neatvyko, bet visi išbėgiojo.“¹⁷

Šitoks neigiamas pašauktinių kariuomenės vertinimas parodo vietoj pašauktinių samdomų pavietų vėliavų, kur buvo karinė disciplina, pranašumą ir teigiamą militarinę visuotinio šaukimo prievolės, kaip papildomos bajorų subsidijos karinėms pajėgoms, reikšmę.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVI a. pab. – XVII a. pagrindinę karinę jėgą sudarė algininkų arba samdomoji kariuomenė ir pašauktinė kariuomenė. Nors šios vaidmuo ir sumažėjo, bet tai dar nereiškė, kad ji nebevaidino jokio karinio ir politinio vaidmens. Visuotinio šaukimo prievolė šalia mokesčių tebebuvo pagrindinė bajorų prievolė valstybei. Todėl šios prievolės atlikimas, bajorijos požiūris į ją yra vienas ryškiausių jos pilietinės raiškos rodiklių. Politiniam valstybės gyvenimui vadovavo didikai. Tuo tarpu vienoks ar kitoks bajorijos ir kitų visuotinio šaukimo tarnyboje dalyvaujančių luomų atsiliepimas į visuotinio šaukimo paskelbimą atspindėjo bajorų plačių sluoksnių pilietinį sąmoningumą, valstybinę savimonę. Visuotinio šaukimo prievolė prisidėjo prie to, kad ir visuomenė buvo įtraukta į valstybės sargybą.

Antanas Tyla

THE LITHUANIAN GRAND DUCHY'S DRAFT ARMY: A REFLECTION OF SOCIETY'S CIVIC POLITICAL CONSCIOUSNESS (16th-17th CENTURY)

SUMMARY. The armed forces of the Grand Duchy of Lithuania in the 16th-17th century consisted of an army of hired and mobilized conscripted soldiers. This article analyzes the principles guiding the performance of the duty of universal conscription and the organizing of such an army as well as its role in defending and preserving the state. At that time this duty was carried out on the basis of the Third Lithuanian Statute and its supplements. The mobilization was called by the Senate, while the universals were proclaimed by the Lithuanian Grand Duke.

¹⁶ Radziwiłł K. *Sprawy wojenne*, 96–99.

¹⁷ Wisner H. Dysydency litewscy wobec wybuchu wojny polsko-szwedzkiej (1655–1660), *Odrodzenie i Reformacja*, XV, 1970, 103.

The universal explained the reasons requiring the mobilization of conscripts who assembled in the districts, and the Lithuanian Grand Duchy's army was under the command of Lithuania's Grand Hetman.

The service duty had to be carried out by land-owning noblemen at least 18 years of age who on the basis of how much arable land they owned had to provide an armed retinue consisting at least of one cavalryman of appropriate rank or one foot soldier. Universal mobilization also included the men of Magdeburg-charter towns. The conscripts were checked and registered. Registration counts from 1528 and 1565 have survived. In 1528, the conscript army had about 30,000 mounted soldiers; in 1567, it consisted of 29,266 mounted soldiers and 5694 foot soldiers. In the campaigns of Stephen Bathory against Moscow (1579-1580) each year 10,000 conscripts participated: 9,000 cavalrymen and 1,000 foot soldiers. Later drafted soldiers participated in the early 17th c. wars against Russia, Sweden, and Turkey, although data about these contingents are lacking. In the 17th c. members of the gentry began to evade carrying out the duty of universal conscription and during mobilization, instead of serving in person, they formed district troops consisting of soldiers hired at their own expense. Militarily these were more efficient than conscript troops. The ratio of conscripted troops to mercenary ones was not regulated and hovered between 1:4 and 1:6. In 1617, the duchy of Samogitia sent 200, in 1621, 235, and in 1664, 300 hired soldiers.

Armies of conscripts participated in the campaigns of 1579 and 1580 recovering Polotsk and other northeastern territories from Moscow, and in the 1621 war against Turkey and Sweden defending the Grand Duchy of Lithuania from Russian aggression from 1654 to 1667. An especially important role was played by the district troops of Samogitia, Upytė, Ukmergė, Breslauja, and Kaunas from 1656 to 1660 while liberating and protecting this region from Russian and Swedish occupation, a region that thereby became the base of operations for the entire Grand Duchy's liberation. The activity of the conscript army reflected the civic consciousness of Lithuanian political society.

KEYWORDS: Army of the Grand Duchy of Lithuania, security and defense of the state, universal conscription duty, draft army, district troops, Lithuanian Statutes, civic consciousness.